

...en die macht neemt verschillende vormen aan : de bureaucratie, de wet het gerecht of gewoonweg de wereld buiten, de innerlijke gevoelswereld van het hoofdpersonage. Acteur en auteur Peter De Graef kreeg van het Mechelse TheaterTeater de opdracht uit zijn Kafka-lectuur een theatertekst te distilleren. De voorstelling daarvan ging gisteren onder de titel "Een gemeenschap van schurken" in première in een regie van Jappe Claes. En, Henk Pringels is het nu de laatste keer dat Jappe Claes met TheaterTeater gewerkt heeft.

HP

Ik denk van wel ja. Claes gaat daar weg na een flinke huisruzie en de regie voor deze produktie kon er dus wel nog af. Maar ik heb toch de indruk dat Claes maar op één been heeft geregisseerd. Het is geen onaangename voorstelling, dat niet. Ze is bijwijlen sprankelend, charmant. Ze toont in de interessantere momenten wat De Graef aan zijn Kafka-lectuur heeft overgehouden, nl. het makabere gegeven van het individu dat schuld of zelfs schande voelt tegenover een vreemde overmachtige instantie, een onverbidelijke wet, waarvan de macht zowel willekeurig als noodzakelijk lijkt. Nu, De Graef is van die sfeer vertrokken en heeft dan een eigen tekst geschreven, die - zoals hij zelf zegt - wel naar Kafka ruikt, maar het is nog steeds zijn eigen adem.

"Het ruikt naar Kafka", zeg je, maar is hij dan van een specifieke Kafka-tekst vertrokken ?

HP

Wel, de puzzelstukken komen uit "Der Prozes", bijvoorbeeld, Das Schloss", ook "Die Verwandlung", uit "Amerika" ook. Niet toevallig is het hoofdpersonage hier ook een zekere Jozef, de Jozef K uit "Het Proces" en de landmeter K uit "Het Slot". En wat met die Jozef gebeurt is al even grotesk als wat met Kafka's machteloze figuren gebeurt. Hier is Jozef een hogergeplaatst kaderlid dat bedrijven volledig automatiseert en ontmantelt. Hij krijgt een boete voor fout parkeren, maar hij rijdt geen auto. Iemand komt hem dan vertellen dat hij een doorverwijzingsproedure moet starten, m.a.w. hij moet naar ergens gaan waar hij naar de volgende bevoegde instantie zal worden doorverwezen. Het kan echt niet Kafkaiaanser. In dit geval komt hij dan terecht in een soort wachtkamer, waar sollicitanten wachten. Maar waarvoor gesolliciteerd wordt en wie het gesprek afneemt, is onduidelijk. En uiteindelijk zal het ook geen wachtkamer blijken te zijn, maar een soort executie-oord, waar Jozef op brutale manier, en groteske manier aan zijn einde zal komen, cf. "Het Proces". Je krijgt bij deze Jozef datzelfde Kafkaiaanse, verstikkende samenzweerdsgedoeveel, het gevoel geklemd te zitten in een hiërarchische structuur, waar de lagere bij de hogere in de gunst probeert te komen, een systeem waar hij aan wil ont snappen, of waar hij inzicht wil in krijgen. En dat tracht hij te doen door ondermeer avances te maken ten opzichte van een vrouw, die al jaren in die wachtkamer zit. En datzelfde gegeven vind je zowel in "Het Proces" als in "Het Slot" terug, inclusief de morele schuld die daardoor bij Jozef ontstaat.

Maar het is dus geen Kafka-tekst. Het is een tekst van De Graef en een voorstelling door TheaterTeater

HP

Ja. De Graef heeft met dat Kafka-materiaal geprobeerd zijn eigen dingetjes te zeggen, op zijn manier : puntig, lucide, komisch, met

intelligente excursies naar anthropologie, naar de dierenwereld, de plantenwereld. En die gebruikt hij om het menselijke handelen te verklaren. Zo bijvoorbeeld, laat hij de bruoit Rowlands - één van de figuren - vertellen over een zekere sekretarisvogel, een bestaande Afrikaanse roofvogel, die het op slangen en ratten heeft gemunt en daarom ook wordt beschermd in Afrika. Maar zelf hebben ze last, die vogels, van een parasiet op de kop, die ze zelf niet kunnen wegpikken. En dat moet dan maar een andere sekretarisvogel doen, maar niet alle sekretarisvogels worden met die neiging geboren, enzovoort, enzovoort. Dus dat gedrag wijst in een bredere context natuurlijk naar de menselijke gedragingen, waar de één de andere op de kop zit. Naar de gemeenschap ook, die bestaat uit schurken, van daar de titel ook van de voorstelling en uit diegenen die er het slachtoffer van zijn. Maar ook doodgewone mensen kunnen zich plots als schurken ontpoppen. Ook dat wordt geïmpliceerd. Nu, Kafka was zich daar terdege van bewust, maar bij hem ging het ook om een extreem schuldgevoel, een soort van zondebok-gevoel dat hij voor sommige critici ook wel leek te cultiveren.

Tot zover dus de tekst van De Graef, maar hoe is nu de voorstelling?

HP

Ik zou het een typische TheaterTeater-voorstelling willen noemen, met zeker voorbehoud. Maar toch met die mengeling van groteske nonsens, lichtvoetigheid die zwaarwichtigheid veronderstelt, voorkeur voor de eerder poëtiserende tekstbehandeling en een lichaams-taal die op haar best subtiel grotesk is, lichtjes gemaniëreed en komisch, maar evenzeer ook schrijnend.

Ja, dat klinkt vrij goed.

HP

Dat klinkt vrij goed, maar zoals bij de meeste voorstellingen kan ook deze voorstelling enkel bekoren tijdens de betere momenten. Spijtig genoeg zit er in deze voorstelling nog teveel lukrake nonsens. We zitten dus in een wachtkamer, die de decorontwerper Marc Cnops gewoon gezien heeft als twee tegenover elkaar staande witte wanden. Aan weerszijden stoelen met figuren, de ene al wat vreemder dan de andere. Eerst die Rowlands, de bruoit, die met een grote mond en het nodige geweld de touwtjes in handen blijkt te hebben, gespeeld door Wim Willaert, met Pruisische snor, kaalgeschoren. Echt een machtswellusteling die alleen hogerop ambieert en ondertussen al wat zich onder hem bevindt, afblaft. Alle halfslachtige, semi-intellectuele uitweidingen rond hij af met het woord "uitmuntendheid". Dan naast hem Pervee, een andere figuur. Op het eerste gezicht een onderkruiper en in de vertolking door Herwig Ilegems krijgt die ondergeschiktheid iets heel schrijnends en tegelijk ook lachwekkends. En daarnaast dan de sekretaresse Iljusjin. Recht uit de jaren '50 overgeflitst, lijkt wel, inclusief pruik en outfit uit die tijd. En schuin daartevenover die figuren, een zekere figuur Dolfje. Een volstrekt afstotelijk kereltje, perfecte onderkruiper ook, eigenlijk gedragsgestoord, door en door Kafkaiaans personage, onttrokken aan de herkenbare realiteit, maar even uit zijn realistische proporties getrokken. Ik vind het schitterend vertolkt door Lukas Smolders. En dan tegenover die simpele zielen, Jozef, de bedrijfsontmantelaar zal ik maar noemen, die zichzelf als zeer ernstig en principieel voorstelt, maar die ergens het slachtoffer wordt van wat zich tussen de onderste en de bovenste echelons van de hiërarchie afspeelt; tussen het schuim en de modder en de

glanzende top, als je wil, vertolkt door Patrick Vandersande, die ik persoonlijk minder vond.

Je sprak daarnet van de wachtkamer die een executie-oord wordt. Hoe gaat dat dan ?

HP

Wel op een gegeven ogenblik ontpopt zich het onderkruipertje Pervee tot iets heel anders, tot een soort travestiet, die het liefje is van Rowlands en daarmee op één hand speelt tegen Jozef. En zo krijgen we plots het beeld van een samenzwering tegen Jozef. Er speelt zich een absurde scène af, waarin de travestiet vraagt naar oesters en Duits bier, maar van het andere onderkruipertje alleen een rolletje pepermunt krijgt aangeboden, iets dat zich enkel uiteindelijk tegen Jozef keert, die en passant wordt gewurgd door Rowlands in een scène waarin we trouwens ook nog eens de stem horen van auteur Peter De Graef, alleen is die niet verstaanbaar. In ieder geval daarna keert alles naar het oude terug, naar de beginsituatie, met de wachtenden in de wachtzaal. En dan wordt de val weer opengezet voor een nieuw slachtoffer, als je wil.

Het lijkt wel een scenario voor een subtiele horrorfilm.

HP

Ja, maar dan dient nog te worden gesleuteld toch wel aan de dramatische spanning. Op een bepaald ogenblik lijkt het stuk dood te bloeden en heeft bijvoorbeeld ook de groteske nonsens geen enkele functie meer. Misschien had men op bepaalde plaatsen de tekst nog kunnen uitkuisen, wat te anekdotisch en verklarend is, schrappen. De figuur Pervee die zich als travestiet ontpopt, daar zie je misschien wel de Kafkaïaanse notie "Verwandlung" in. En bij De Graef wordt dat dan de normale mens die zich als iets heel anders kan ontpoppen, maar echt boeiend wordt die nieuwe figuur niet. Misschien heeft het iets te maken met de duistere problematiek van Kafka's seksualiteit, zoals ook in het programmaboekje wordt aangekondigd. Maar daar wordt in de tekst zeker niet op gezinspeeld en de voorstelling lijkt me in die zin ook weinig aan te bieden. Er zijn zo nog wel enkele andere dingetjes die meer balast zijn, dan dat ze consequent de sfeer van het stuk zouden kunnen dienen.

In ieder geval "Een gemeenschap van schurken" van Peter De Graef naar Franz Kafka is nog tot en met 31 maart te zien in Theater Teater in Mechelen. De voorstelling gaat dan tot en met 16 mei op reis door Vlaanderen en Nederland.

HP

Ja. De Graef heeft met dat Kafka-materiaal geprobeerd zijn eigen dingetjes te zeggen, op zijn manier : puntig, lucide, knaak, met